

— *Edicija* —
POETIKA STRAVE
KNJIGA 21

Prevod sa poljskog
Zorana Perić

ORFELIN
IZDAVAŠTVO

Novi Sad
2020

Za izdavača:
Milenko Bodirogić

Urednici:
Dr Dejan Ognjanović
Milenko Bodirogić

Naslov originala:
*Sygnaty, Ultima Thule, Glucha przestrzeń, W przedziale,
Kochanka Szamoty (Kartki ze znalezionego pamiętnika), W domu Sary,
Czarna Wólka, Saturnin Sektor, Projekcje, Engramy Szatery, Biały Wyrak
(Gawęda kominiarska), Zemsta żywiołaków, Opowieść o grabarzu
(Gawęda zaduszna), Dziedzina, Wyznania*

Lektura i korektura:
Lidija Diklić

Ilustracije na koricama i u knjizi:
Aleksandra Dević

Grafičko rešenje edicije:
David Tankosić

Priprema za štampu:
Komiko, Novi Sad

Orfelin izdavaštvo
Kosovska 23
Novi Sad
Telefon: 021 447217
orfelinns@gmail.com
www.orfelin.info

Štampa:
ALFA-GRAF NS, Novi Sad

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

821.162.1-32
821.162.1.09 Grabiński S.
ISBN 978-86-6039-057-0
COBISS.SR-ID 28799497

Bez dopuštenja izdavača nije dozvoljeno reprodukovanje
nijednog dela ove knjige.

SIGNALI

Sygnaly

Prvi put objavljena u zbirci *Demon kretanja (Demon ruchu,*
Księgarnia J. Czerneckiego, Kraków, 1919).

Na tovarnoj stanici, u starom poštanskom vagonu odavno izbačenom iz upotrebe, kao i obično na ćaskanju okupilo se nekoliko železničara koji su imali slobodan dan. Bila su trojica otpravnika vozova, stariji kontrolor Tšpjenj i zamenik šefa stanice Haščic.

Budući da je oktobarska noć bila dosta hladna, zapalili su vatru u gvozdenoj peći čiju cev su provukli kroz otvor na krovu. Za tu srećnu ideju grupa je mogla da zahvali invenciji otpravnika Svite koji je lično sproveo već porđalo grejno telo izbaćeno iz neke čekaonice, i sjajno ga prilagodio izmenjenim uslovima. Enterijer su upotpunjavale četiri drvene klupe prevučene pocepanom mušemom i baštenski sto s tri noge i pločom širokom kao štit. Iznad njihovih glava na kuki bila je okaćena lampa koja je po licima rasipala prigušenu poluzatamnjenju svetlost.

Tako je izgledao „železničarski kasino“ službenika stanice Pšelenč, privremeno sklonište za beskućne mladiće, tiho, skriveno utočište za konduktore posle predaje smene.

Tu su se u slobodno vreme okupljale mašinovođe izmrvcavarene vožnjom, stari, osedeli „železnički vukovi“, ne bi li predahnuli posle završene ture i proćaskali s kolegama po struci. Tu, u dimu kondukterskih cigareta, u vonju nikotina, duvana, tompusa, tumarala su eha pričâ, hiljada avantura i anegdota, sukalo se predivo železničarske sudbe.

Bučno zasedanje danas je bilo intenzivno, ekipa izuzetno probrana, sam stanični „krem“. Baš maločas je Tšpjenj isprićao zanimljivu epizodu iz sopstvenog života i uspeo da prikuje

pažnju slušatelja tako da su zaboravili da potpale dogorevajuće cigare, te su ih sada u zubima držali već hladne i ugašene kao ohlađene vulkanske kraterne.

U vagonu je zavladała tišina. Kroz prozor ovlažen kapljicama kiše mogli su se videti mokri krovovi vagona kako pod svetlošću reflektora sjaje kao gvozdeni oklopi. S vremena na vreme promakao bi čuvar s baterijskom lampom, sevnuo signal manevarke; s vremena na vreme zeleni refleksi skretnice razbijao bi mrak, zasvirao bi crveni krik drezine. Izdaleka, iza crnog šanca uspavanih vagona, dopirao je prigušeni žagor glavne železničke stanice.

Kroz razmak između vagona pomaljao se deo koloseka: dve paralelne šinske trake. Na jednu od njih polako je stizao već ispraznjen voz, klipovi izmoredni celodnevnom jurnjavom lenjo su radili, pospano transformišući svoje kretanje u obrtanje točkova.

Lokomotiva je u jednom trenutku stala. Ispod grudi mašine pokuljali su klobuci pare i opasali nabrekao trup. Svetlo sa svetiljki na čelu grdosije počelo je da se savija u oreole duginih boja, zlataste obruče, te da ispunjava oblak pare. U nekom momentu pojavila se optička varka: lokomotiva se zajedno s vagonima uzdigla iznad gomile pare i tako neko vreme lebdela u vazduhu. Posle par sekundi voz se vratio na nivo šina, ispustivši iz organizma poslednju izlučevinu, te je od tog trenutka utonuo u kontemplaciju noćnog počinka.

„Lepa varka“, primetio je Svita koji je već duže vreme izvirivao kroz okno. „Gospodo, jeste li videli to prividno dizanje lokomotive?“

„Naravno“, potvrdilo je nekoliko glasova.

„To me je podsetilo na železničarsku legendu koju sam čuo pre nekoliko godina.“

„Ispricajte nam, Svita, molim vas“, podstrekao ga je Hašćić.

„Molimo vas, molimo vas!“

„Svakako – nije dugačka priča; može da se sažme u nekoliko reči. Kruži među železničarima kao priča o vozu koji je nestao.“

„Kako to nestao? Ispario ili šta?“

„Ma, ne. Nestao ne znači da je prestao da postoji! Nestao – to znači da ga naizgled nema za ljudsko oko – u stvarnosti pak negde jeste, negde boravi, mada se ne zna gde. Taj fenomen navodno je izazvao jedan šef stanice, neki veliki čudak, a možda i čarobnjak. Trik je izveo pomoću niza signala koji su se jedan za drugim ređali po specijalnom redosledu. Pojava ga je iznebuha iznenadila, kako je i sam kasnije tvrdio. Tako se on igrao signalima koje je kombinovao na najrazličitije načine, menjajući im redosled i kvalitet. Sve dok se jednom, nakon puštanja sedam takvih znakova, voz koji je u punoj brzini ulazio na njegovu stanicu nije naglo uzdigao uvis, paralelno s kolosekom, nekoliko puta zanjihao u vazduhu i potom, nagnuvši se pod uglom, nestao i rasplinio se u prostoru. Otada niko više nije video ni voz, ni ljude koji su njime putovali. Kažu da će se ponovo pojaviti kada neko pusti iste te signale, ali obrnutim redosledom. Šef je, nažalost, brzo posle toga sišao s uma i svi pokušaji da se izvuče istina iz njega bili su bezuspešni; ludak je sa sobom poneo ključ od tajne. Možda igrom slučaja neko pogodi prave znakove i izvuče voz iz četvrte dimenzije na zemlju.“

„Neviđen skandal“, primetio je otpravnik Zdanjski. „A kad se odigrao taj neverovatn događaj? Zar u legendi nije vremenski definisan?“

„Pre nekih sto godina.“

„Iha-haj! Baš davno! U tom slučaju putnici iz voza bi sada bili stariji za čitav vek. Zamislite samo kakav bi to bio spektakl kada bi tako danas-sutra nekom srećkoviću pošlo za rukom da pronađe apokaliptične signale i skinе sedam pečata čini. A ono iznenada, kao grom iz vedra neba, voz pada s nebesa na zemlju, dobroano odmoran posle stogodišnje nirvane, i iz vagona istresa gomilu staraca povijenih od tereta godina.“

„Zaboravio si da ljudima u četvrtoj dimenziji nije potrebna ni hrana, ni piće i da ne stare.“

„U pravu si“, konstatovao je Haščić, „skroz si u pravu. Lepa legenda, kolega, vrlo lepa.“

Zacutao je, prisativši se nečega. Ubrzo je, nadovezavši se na Svitine reći, rekao zamišljeno:

„Signali, signali... I ja mogu nešto da ispričam o njima – samo ne legendu, već istinitu priču.“

„Slušamo! Slušamo!“; oglasio se hor železničara.

Haščić je naslonio lakat na sto, napunio lulu i, izbacivši nekoliko mlečnih krugova pod plafon vagona, započeo svoju priču.

Jedne večeri, oko sedam sati, stanica Dombrova alarmirana je signalom: „vagoni su se otkačili“; tučak zvona odbio je četiri puta po četiri udara u razmaku od tri sekunde. Pre nego što je šef stanice Pomjan uspeo da shvati odakle je došao signal, iz prostora je dopro novi znak; oglasila su se naizmence tri udarca pa dva, i tako četiri puta. Službenik je shvatio, to znači: „zaustaviti sve vozove“. Očigledno je opasnost porasla.

Sudeći po nagibu koloseka i pravcu jakog zapadnog vetra, otkačeni vagoni jurcali su u susret putničkom vozu koji je baš tada odlazio sa stanice.

Bilo je neophodno da se voz zaustavi i povuče nekoliko kilometara u suprotnu stranu, kao i da se nekako pokrije sumnjiv deo tog prostora.

Ekspeditor, mlad, energičan službenik, izdao je prikladno naređenje. Putnički je uspešno sklonjen s puta, a sa stanice je istovremeno poslata lokomotiva s ljudima čiji je zadatak bio da zaustave vagona koji su jurcali bez kontrole. Lokomotiva se oprezno kretala u opasnom smeru, osvetljavajući sebi put trima ogromnim reflektorima; ispred nje, na razdaljini od sedamsto metara, išla su dva putara sa zapaljenim bakljama i obazrivo pratila prugu.

No, na iznenađenje celokupnog personala, nigde usput nisu sreli otkačene vagone i nakon dvosatne, do krajnje mere oprezne vožnje, lokomotiva je skrenula u najbližu stanicu Glašov. Šef stanice primio je ekspediciju s ogromnim čuđenjem. Niko ništa nije znao o signalima, prostor je bio apsolutno siguran i nijedna opasnost mu nije pretila s te strane. Pometeni službenici seli su u kola i oko jedanaest uveče vratili se u Dombrovu.

Tu je u međuvremenu porasla uznemirenost. Deset minuta pre povratka lokomotive zvona su se ponovo oglasila, ovog puta zahtevajući slanje spasilačke lokomotive s radnicima.

Dispečer saobraćaja bio je očajan; iznerviran signalima koji su još uvek dopirali iz pravca Glašova, nemirnim koracima je išao tamo-amo po peronu, silazio na šine, te se ponovo vraćao u staničnu kancelariju, bespomoćan, užasnut, preplašen.

Situacija je zbilja bila neprijatna. Kolega iz Glašova, alarmiran svakih petnaestak minuta, u prvi mah bi flegmatično odgovarao da je sve u redu; posle bi od nestrpljenja počeo da psuje šupljoglavce i ludake. A u Dombrovi je u međuvremenu išao signal za signalom, sve agresivnije tražeći vagone radnika.

Hvatajući se kao utopljenik za poslednju slamku spasa, Pomjan je telegrafisao suprotnoj strani, Zbonšinu, pretpostavivši, iz ko zna kog razloga, da alarm dolazi odatle. Naravno, odgovoreno je negativno; i tamo je sve bilo u uzornom redu.

„Da li sam ja poludeo, ili su oni tamo sišli s uma?“ najzad je u prolazu pitao blokmajstera. „Gospodine Sroka, da li ste čuli ona prokleta zvona?“

„Čuo sam, šefe, čuo sam. Evo, ponovo! Koji đavo?“

Zbilja, neumoljivi tučci ponovo su udarali u gvozdene rubove; zvali su u pomoć radnike i lekare.

Na časovniku je tada već otkucavao jedan sat.

Pomjan se razbesneo.

„A šta me, na kraju krajeva, briga za to, sto mu gromova? Ovde je sve u redu, onde je sve na mestu – šta onda hoćete,

majku mu vražju? To neka glašovačka budala tera šegu s nama, izvručí celu stanicu naglavačke! Podneću raport i gotovo!“

„Ne bih rekao, šefe“, asistent je spokojno dobacio, „stvar je isuviše ozbiljna da bismo je formulisali s te tačke gledišta. Pre bi trebalo pretpostaviti da je to neka greška.“

„Krasne li greške! Kolega, zar niste čuli šta su mi odgovorili s obeju najbližih stanica? Ne može se valjda pretpostaviti da su signali slučajno zalutali s nekih daljih stanica, a za koje oni tamo ne znaju. Ako su dospeli do nas, morali su prvo proći kroz njihov rejon. Dakle?“

„Dakle, prost zaključak: potiču od nekog putara na potezu između Dombrove i Glašova.“

Pomjan je s pažnjom pogledao u podređenog.

„Od nekog stražara, kažete? Hm... može biti. Ali zašto? Zbog čega? Pa naši ljudi su pregledali čitavu prugu, korak po korak, i nisu našli ništa sumnjivo.“

Službenik je raširio ruke.

„To već ne znam. Stvar se može kasnije istražiti u dogovoru s Glašovom. U svakom slučaju, smatram da možemo mirno da spavamo i ne obraćamo pažnju na zvona. Uradili smo sve što je bilo do nas – prostor je temeljno pretražen, na pruzi nema ni traga od opasnosti kojom nam prete. Jednostavno mislim da su ti znaci tzv. 'lažan alarm'“.

Asistentov spokoj imao je umirujuće dejstvo na šefa stanice. Pozdravio se s kolegom i ostatak noći zatvorio u kancelariji.

Ali osoblje nije moglo tako lako da se vrati u normalu. Ljudi su se okupili na bloku kod skretničara i nešto tajnovito među sobom šaputali; s vremena na vreme, kada bi noćnu tišinu prekinuo novi udarac zvona, glave železničara nagnute jedne prema drugima, okretale bi se prema signalnom stubu, te bi nekoliko pari očiju, raskolačenih zbog sujeverne bojazni, pratilo kretanje udarajućih tučaka.

„Loš znak“, mrmljao je stražar Gžela. „Loš znak!“

I tako su signali svirali sve do samog svitanja. Ali što je jutro bilo bliže, to su zvuci postajali slabiji, prigušeniji, a razmaci između svakog duži i duži, sve dok pred zoru nisu utihnuli bez eha. Ljudima je laknulo, kao da im je noćna avet pala s grudi.

Sutradan se Pomjan obratio vlastima u Ostoji, davši im detaljan izveštaj o događajima protekle noći. U telegrafski pristiglom odgovoru naloženo mu je da sačeka dolazak specijalne komisije koja je trebalo da stvar temeljno ispita.

Tokom dana saobraćaj se regularno odvijao i sve je imalo normalan tok. Ali kad je otkucao sedmi sat uveče ponovo su se oglasili alarmni signali, po istom redosledu kao i juče: dakle, najpre signal: „vagoni su se otkočili“, zatim naređenje: „zaustaviti sve vagon“, i na kraju znak: „poslati lokomotivu s radnicima“, i očajan poziv u pomoć: „poslati lokomotivu s radnicima i lekarom“. Karakteristično je bilo gradiranje u izboru znakova od kojih je svaki sledeći otkrivao povećanje uobražene opasnosti. Signali su se naravno dopunjavali, tvoreći lanac isprekidan postajama, ispredajući neku zloslutnu priču o navodnoj nesreći.

A stvar je ipak izgledala kao sprdnja ili glupa šala.

Šef stanice je besneo, osoblje je različito reagovalo; jedni su to doživljavali s humorističke tačke gledišta i smejali se pomamnim zvonima, drugi su se praznoverno krstili. Blokmaister Zdun poluglasom je tvrdio da đavo sedi na signalnom stubu i iz inata lupka o zvono.

U svakom slučaju, niko nije ozbiljno tumačio znakove i na stanici nisu izdata odgovarajuća naređenja. Alarm je s prekidima trajao sve do jutra, i tek kad se na istoku prevukla bleožuta linija, zvona su se umirila.

Nakon besano provedene noći, šef stanice je najzad dočekaao dolazak komisije oko deset ujutru. Iz Ostoje je došao nadinspektor Turner, visok, vitak gospodin s ljutito namrštenim očima, s čitavim štabom službenika. Istraga je počela.

Gospoda su već „unapred“ imala utvrđen pogled na stvar. Po mišljenju gospodina nadinspektora, signali su poticali iz kabine nekog od putara na liniji Dombrova – Glašov. Ostalo je da se utvrdi iz čije. Prema radnom rasporedu, na tom potezu je bilo deset stražara; od toga je trebalo izdvojiti osmoricu koji nisu posedovali aparat za davanje signala tog tipa. Sumnja je dakle pala na preostalu dvojicu. Inspektor je rešio da ih obojicu ispita na mestu njihovog zadatka.

Nakon obilnog ručka kod šefa stanice, iz Dombrove je posle dvanaest sati u podne krenuo specijalan voz s istražnom komisijom. Posle polučasovne vožnje gospoda su izašla pred kabinom putara Đivote, jednog od osumnjičenih.

Jadan čovek je, preneražen najezdom neočekivanih gostiju, zanemio od čuda i na pitanja odgovarao kao da se probudio iz dubokog sna. Posle više od sat vremena ispitivanja, komisija je došla do uverenja da je Đivota nevin na pravdi boga i da nema pojma ni o čemu.

Stoga, da ne bi gubili vreme, gospodin nadinspektor ga je ostavio na miru, naloživši svojim ljudima da ga odvezu kod drugog stražara na kojeg se sada fokusirala njegova istražiteljska pažnja.

Četrdeset minuta kasnije bili su na mestu. Niko nije izašao da ih dočeka. To ih je začudilo. Stražara je izgledala kao da je opustela; u blizini nikakvih nagoveštaja života, unaokolo nikakvog traga od živog bića. Nisu se oglasili kućevni glasovi domaćinstva, nije zakukurikao petao, nije zakokodakala kokoška.

Strmim stubama ograđenim s obeju strana popeli su se na brežuljak gde se uzdizala kuća stražara Jazve. Goste su na ulazu dočekali bezbrojni rojevi ljutih, zlobnih, glasnih muva; insekti su se, tobož besni na uljeze, bacili na ruke, u oči, u lice.

Zakucali su na vrata. Iznutra niko nije odgovorio. Jedan železničar je pritisnuo kvaku – vrata su bila zaključana.

„Gospodine Tuzjak“, Pomjan je klimnuo glavom staničnom bravaru, „kalauz!“

„Odmah, šefe.“

Gvožđe je zaškripalo, brava je zazvečala i popustila.

Inspektor je nogom izvalio vrata i ušao unutra. Ali istog trenutka se povukao nazad u dvorište, prislonivši maramicu na nos. Iznutra je provalio odvratan smrad. Jedan službenik se odvažio da prekroči prag i pogleda unutra.

Za stolom kod prozora sedeo je stražar glave spuštene na grudi, s prstima desne ruke naslonjenim na dugme signalnog aparata.

Službenik se približio stolu i, pobledevši, vratio ka izlazu. Kratak pogled bačen na stražarevu ruku uverio ga je da taster nisu držali prsti, već tri naga članka ogoljena do kostiju.

U tom trenutku stražar se zanjihao i svalio kao klada na zemlju. Identifikovali su Jazvin leš u stanju potpunog raspada. Prisutni lekar je konstatovao smrt koja je nastupila pre najmanje deset dana.

Sačinjen je zapisnik, posmrtni ostaci su sahranjeni odmah tu, a od obdukcije se odustalo zbog jako uznapredovale truleži.

Uzrok smrti nije otkriven. Ispitivani seljaci iz susednog sela nisu mogli da daju nikakva objašnjenja, osim da Jazvu već duže vreme nisu videli. Dva sata kasnije komisija se vratila u Ostoju.

Šef stanice u Dombrovi je te i narednih noći imao miran san i nisu ga remetili signali. No nedelju dana kasnije na liniji Dombrova – Glašov dogodila se strašna katastrofa. Nesrećnim slučajem vagoni su se odvojili, naleteli na brzi voz koji je išao iz suprotnog smera i potpuno ga smrskali. Poginulo je celokupno osoblje voza i osamdeset i nešto putnika.